

GODSDIENSONDERWYS EN DIE VEREDELING VAN DIE SUID-AFRIKAANSE SAMELEWING

JG van Niekerk

IJ Henning

Fika J van Rensburg

Potchefstroom Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys

Abstract

Religious Education in a multi-religious South-Africa is a sensitive and controversial matter. Issues concerning the place, nature, content and outcomes of this learning area in Curriculum 2005 are presently being debated. The authors of this article are of the opinion that Bible Education can heal many of the aches and ills of society and that the accommodation model can be instrumental in the realisation of that goal.

1. Inleidend

Godsdiensonderwys in 'n multi-religieuse Suid-Afrika is 'n sensitiewe saak, maar ook vir baie 'n saak van heilige erns. Dit is gevolglik logies dat daar nie vir hierdie leeruitkomstevan lewensoriëntering lukraak gekurrikuleer kan word nie, maar dat wetenskaplik verantwoordbare studies onderneem word en dat alle belanghebbendes meewerk sodat nasionale konsensus oor 'n beleid rakende godsdiensonderwys bereik word. Daar is waardering vir die feit dat die Minister van Onderwys 'n Ministeriële Kommissie benoem het om die hele aangeleentheid van godsdiensonderwys in Suid-Afrikaanse skole indringend te ondersoek en 'n beleid op te stel wat as besprekingsdokument aan die publiek voorgelê kon word.

Die Kommissie het sekere voorstelle opgestel en dit is aan die publiek voorgelê vir kommentaar. Die kommentaar is verwerk en die hersiene voorstelle is aan die Minister van Onderwys voorgelê vir sy goedkeuring.

Vir Christene in Suid-Afrika is die aard en inhoud van die vak Bybelonderrig wat spesifiek vir Christen leerders aangebied word, baie belangrik. Dit is duidelik dat Bybelonderrig wat net op die kognitiewe gerig was, soos wat dit sedert die sestigerjare tot ongeveer 1990 op skool aangebied is, se tyd finaal verby is. In die lig van die feit dat uitkomstgerigte onderwys volgens *Kurrikulum 2005* (1997) die onderwysmodel vir die toekoms is, is Bybelonderrig wat net op die kognitiewe gerig is, wat nie rekening hou met die affektiewe, normatiewe en konatiewe nie en wat nie rekening hou met die religieuse potensiaal van die kind nie, nutteloos. So ook irrelevante Bybelonderrig wat nie rekening hou met die religieuse werklikhede in Suid-Afrika en met aktualiteit en lewensrelevansie nie (Coetzee, 1983:10; Roux, 1988:1 en 1994:17; 1997:10; Smith, 1990:121; Van Niekerk, 1997: 35,74, 108-110; 164-165).

2. Probleemstelling

2.1 Inleidend

Die uitgangspunt van waaruit die probleemstelling hanteer word, moet gesien word teen die agtergrond van 'n Calvinisties-gereformeerde Christelike geloofsiening, soos verwoord in die drie formuliere van eenheid met die absolute aanvaarding van die gesag van die Skrif.

2.2 Die multi-religieusiteit en diversiteit ten opsigte van geloof in Suid-Afrika

Volgens die Sentrale Statistiekdiens se demografiese statistiek (1993:9) wat gebaseer is op die 1991 sensusgegevens, het 66,7% van Suid-Afrika se bevolking hulleself as 'Christene' geklassifiseer. Die ander belangrikste geloofsgroepe is: Jode (0,2% van die bevolking), Hindoes (1,3%) en Moslems (1,1%). Ongelukkig het 29,6% van die respondente in genoemde sensus die vraag oor geloof nie beantwoord nie, met die gevolg dat daar onsekerheid oor die juistheid van die syfers bestaan. Keyter (1993:22) en Hendriks (1996a: 3) bevestig egter albei dat ongeveer 'n driekwart van die bevolking nominaal as Christene beskou kan word. Op die oog af lyk dit dus of die Suid-Afrikaanse samelewing godsdienstig, multi-religieus en oorwegend Christelik van aard is.

Daar bestaan verder 'n groot diversiteit ten opsigte van geloofsoortuigings onder die Christene in Suid-Afrika (Cronje, 1990:22; Crafford, 1993:9; Keyter, 1993:262; Kritzinger, 1994:16; Hendriks, 1996a, (bylaag); Hendriks, 1996a:2; Van Niekerk, 1997: 130-133).

'n Probleem wat uit die geloofsdiversiteit in Suid-Afrika voortspruit, is dat religie in Suid-Afrika nie altyd tot versoening en vredevolle naasbestaan gelei het nie, maar om tot polarisasie, verdeeldheid en stryd aanleiding te gee (Raad vir Geesteswetenskaplike navorsing, 1985:69-70).

Belangrike vrae wat aandag sal ontvang, is:

- Hoe kan sowel die verskynsel van religieuse diversiteit as die beginsel van godsdienstvryheid tot hulle reg kom in 'n skerp verdeelde, multi-religieuse samelewing, en
- hoe kan die geloofsdiversiteit só hanteer word dat religieuse opvoeding by die baie verskillende geloofsgroepe in skole in Suid-Afrika nie tot geloofsverwarring lei nie, maar tot geloofsekerheid, en
- die leeruitkomstes nie tot verdere polarisasie en stryd lei nie, maar tot versoening en harmonie in die samelewing wat alreeds skerp verdeeld is?

2.3 'n Nominale Christendom in 'n gebroke samelewing

Navorsing gedoen deur die Buro vir Kurrikulering en Evaluering (Departement van Onderwys en Kultuur, 1992: 29-30) en Hendriks (1996b:3- 7), wys ook op 'n ander verskynsel, naamlik dat die Christelike kerke in Suid-Afrika as gevolg van sekularisasie en groot paradigma-verskuiwings in 'n afbreekfase is en dat dit wil voorkom asof die invloed van die Christelike godsdien in Suid-Afrika 'n laagtepunt bereik het. Van die vrug van die Gees naamlik liefde, vreugde, vrede, geduld, vriendelikheid, goedhartigheid, getrouheid, nederigheid en selfbeheersing, (Galasiërs 5:22, Die Bybel, 1983) is daar in die lewens van baie Christene min te bespeur.

Alhoewel die meeste van die godsdienste wat in Suid-Afrika beoefen word, mooi lewenswaardes verkondig en 'n hoë morele lewenswyse voorstaan, het Suid-Afrikaners in die praktyk te doen met 'n gebroke samelewing waarin kommerwekkende verskynsels soos politieke, sosiale en gesinsgeweld, misdaad, ens. onrusbarend toeneem (Kriegler, 1987; Duvenage, 1988:9; Anon, 1989:2; Boshoff, 1991:9; McFarlane, 1991:8; DOK, 1992b; Mitchell, 1992:42-50; Krige, 1993; Anon, 1994:2; Anon, 1995:2; Bosman, 1995:8-9; Liebenberg, 1995:9; Anon, 1996a:10; Anon, 1996b:1; Eybers, 1996:1).

Die probleem wat uit hierdie verskynsel voortspruit en wat aandag behoort te geniet, is:

Watter lewensrelevante religieuse leeruitkomstes sal daartoe kan bydra dat leerders blywende religieuse etiese waardes en vaste geloofsankers kan ontwikkel wat as rigshoer vir 'n positiewe en gesonde lewenstyl sal kan dien?

2.4 Selfgesentreerde mens- en lewensbeskouings

Selfgesentreerde mens- en lewensbeskouings lei tot 'n verpolitiseerde godsdiens en onderwys wat op hulle beurt weer aanleiding gee tot meer disharmonie in die samelewing (König, 1990).

Van Jesus se goue reëls dat mense aan ander moet doen soos hulle aan hulself gedoen wil hê (Matt 7:12, Die Bybel, 1983), en 'Jy moet jou naaste liefhê soos jouself' (Matt 22:39, Die Bybel, 1983) kom daar in Suid-Afrika steeds min tereg.

Die probleem wat aangespreek behoort te word, is:

Hoe kan religieuse mens- en lewensbeskouings so geformuleer en oorgedra word dat mense begrip en respek vir mekaar kan ontwikkel, en ook kan leer om nie net eise te stel en te wil ontvang nie, maar ook onvoorwaardelik te géé en verantwoordelikheid vir hulself en vir mekaar te aanvaar?

2.5 Onvermoë om krisis te hanteer

Navorsing het aan die lig gebring dat baie Suid-Afrikaners nooit geleer het om krisis te hanteer nie (Departement van Onderwys en Kultuur, 1989:417-418; Kruger, 1995:11; Liebenberg, 1995:9; Eybers, 1996:1).

Die probleem wat in hierdie verband aandag behoort te geniet, is:

Waarmee kan leerders geleer word om lewenskrisis in ewigheidslig te beoordeel, dit nugter en prakties te benader, verstandige keuses te maak en verantwoordelikheid vir hulle eie keuses te aanvaar en om probleme in die krag van geloof, hoop en liefde (1 Kor 13, Die Bybel, 1983) aan te durf, sodat die Suid-Afrikaanse samelewing daardeur positief kan verander?

2.6 'n Gebroke samelewing

Heyns (1989:8) sê dat die Suid-Afrikaanse samelewing ernstig siek is, maar Suid-Afrikaners het so gewoon geraak daaraan dat hulle nie eers meer agterkom dat dit die geval is nie.

Samevattende probleem:

Hoe kan religieuse leeruitkomstes bydra tot die herstel van 'n gesekulariseerde, gewelddadige, gebroke en verdeelde Suid-Afrika?

3. Enkele riglyne

3.1 Die groot vraag: die Akkommodasiemodel of Godsdienswetenskap?

Skrywers van hierdie artikel glo dat die *akkommodasiemodel* (*Parallel Single Faith Model*) (Suid-Afrika, 1997) (waarin elke leerder in hul vormingsjare intensiewe onderrig in hul eie godsdiens ontvang) die aangewese model is om juis hierdie probleme die hoof te help bied.

Die volgende redes kan genoem word:

- *Deeglike kennis van God en die Bybel is 'n voorvereiste vir geloof in God*

Niemand kan in God glo as hulle niks van Hom weet nie. Romeine 10:14 sê immers:

'Hoe kan 'n mens Hom aanroep as jy nie in Hom glo nie? Hoe kan jy in Hom glo as jy nie van Hom gehoor het nie? Hoe kan jy van Hom hoor sonder iemand wat preek?' (Die Bybel, 1983). Hoe minder leerders dus van God en die Bybel weet, hoe minder is dit vir hulle moontlik om Hom te ken, lief te hê en te dien en om te lewe volgens sy wil (Psalm 119:105, Die Bybel, 1983).

- *Leerders moet nie verwar word nie*

Leerders, veral in hulle storm-en-drangjare van soeke, verandering en onsekerheid moet eers veranker wees in hulle eie geloof en godsdiens voordat hulle met ander gode en godsdiensle geconfronteer word (Havighurst en Keating, 1971:715; Du Toit, 1990:21-22; Van Niekerk, 1997:100-105). Leerders raak baie gou onseker en verward as hulle onderrig in ander godsdiensle ontvang voordat hulle self sekerheid het oor WAT hulle glo, in WIE hulle glo en *op grond waarvan* hulle juis só glo (Domeris, 1988:2-5; Van der Walt, 1992:179-180; Van Niekerk, 1995:15-16).

- *Empiriese ondersoek*

Roux en Steenkamp (1995:78, 79) het insiggewende resultate verkry in 'n navorsingsprojek waarin leerders in grade 4-7 onderrig ontvang het in die drie monoteïstiese godsdiensle van Suid-Afrika (Roux & Steenkamp, 1995:75-77).

Hierdie bevindings is om die volgende redes betekenisvol:

Dit bevestig die feit dat die meeste jong leerders (in die primêre skool) oor beperkte kennis en ervaring aangaande hulle eie godsdiens beskik. Hulle gebrekkige kennis maak dit moeilik om ook nog ander godsdiensle te verstaan.

Baie Christen leerders met so 'n 'agterstand' in 'n multi-religieuse opset, ervaar 'n gevoel van onsekerheid (Roux & Steenkamp, 1995:78).

3.2 Godsdiensvryheid moet gewaarborg word

Hierdie standpunt word nie alleen gehuldig omdat Suid-Afrika se vorige grondwette en ook die huidige grondwet, asook die onderwyswitskrif (Republiek van Suid-Afrika, 1983; Republiek van Suid-Afrika, 1993; Republiek van Suid-Afrika, 1995; Republiek van Suid-Afrika, 1996) godsdiensvryheid gewaarborg het en steeds waarborg nie, maar omdat dit 'n baie gesonde onderwysbeginsel is.

Enkele belangrike waarhede in hierdie verband kan nie geïgnoreer word nie:

- *Die mens is 'n religieuse wese*

Geen mens, selfs nie eers 'n ateiïs, kan ooit religieus ongebonde wees nie (Deist, 1980:10; Van der Walt et al., 1985:33; Verhoef, 1985:2; Fryer, 1987:9, Schoeman, 1988:8,9).

- *Die mens is afhanklik van God.*

Aangesien die mens deur God geskape is, is hy /sy vir sy oorsprong asook sy / haar voortbestaan van God afhanklik. Dit laat die mens sy /haar totale onderdanigheid maar ook sy / haar verantwoordelikheid teenoor God besef (Kotze, 1987:48).

- *Die mens as beeld van God.*

Mense is ge skep met 'n uniek eie aard, aanleg, persoonseenskappe, ens. en staan dus in 'n besondere verhouding tot hul Skepper, hul naaste en die kosmos (Kotze, 1997:50).

- *Die mens is ook lewensbeskoulik en grondmotief bepaald*

Elke mens leef vanuit 'n bepaalde grondmotief of innerlike dryfkrag. Hierdie grondmotief is ook medebepalend vir die mens se denke en handeling; dit lê ten grondslag van sy / haar normkompleks en beheers sy / haar ganse lewens- en wêreldbeskouing (Van der Walt et al, 1985:12-15; Schoeman, 1988:246-247).

- *Geen religieuse of lewensbeskoulieke oortuiging behoort op enige persoon afgedwing te word nie*
Godsdiensvryheid moet gekoester word en geen religieuse of lewensbeskoulieke oortuiging mag op 'n hele bevolking afgedwing word nie - veral nie in die geval van 'n multi-religieuse samelewing nie. Dit is dus 'n aantasting van sy menseregte [Mentz, 1981:360; Steyn, 1988:4-5; Van Niekerk, 1991:7; Republiek van Suid-Afrika, KL. 15: National Educational Policy act, Nr. 17 van 1996, KL.4(a) (vii)].
- *Weerstand waar 'n bepaalde lewensbeskoulieke oortuiging op almal afgedwing word*
Belangrike navorsing is in die verlede in hierdie verband gedoen, onder andere deur Mentz (1981), Steyn, (1988) en Van der Walt (1990 en 1992). Schutte (1981:203) en Steyn (1988:600) wys op die weerstand wat gewek is deur die afdwing van Christelik-Nasionale Onderwys (CNO) deur wetgewing en pleit vir religieus- en lewensbeskouliek gedifferensieerde staatskole.
- *Die verslag van die Ministeriële Komitee*
Die probleme rondom die multi-religieusiteit en diversiteit kan opgelos word, indien die beginsel van religieus- en lewensbeskoulieke differensiasie, ook bekend as die akkommodasiemodel, ook in staatskole deurgevoer sou kon word (Van Niekerk, 1991: 6-7; Van der Walt, 1992:175-188).

Dit was dan ook die aanbeveling van die Ministeriële Komitee oor Godsdiensoonderrig (Jan. 1999) wat aan die Minister van Onderwys voorgelê is. Hiervolgens moet beheerrade self oor die vorm van Godsdiensoonderrig kan besluit en een van die volgende opsies kies:

- Die skool bied *Kurrikulum 2005* net so aan, met enkele verwysings na godsdiensoos in die kurrikulum uitgespel word.
- *Kurrikulum 2005* word verryk deur doelbewus te soek na al die wyses waarop al die godsdienste wat in ons land voorkom, ons lewens verryk.
- Die skool kies opsie 1, maar bied ook in fleksie tyd, van twee uur per week, op gestruktureerde wyse die godsdienste van sy keuse aan.
- Die skool kies opsie 2, maar bied ook in fleksie tyd die godsdienste van sy keuse aan.

Die akkommodasiemodel kan antwoorde bied op probleme wat leerders het wat verward is en geen vaste godsdienstige ankers het nie. Daarteenoor sal leerders wat veral in die voorskoolse fase en die eerste sewe skooljare deeglike onderrig in hulle eie godsdiensoontvang het, goed weet WAT hulle glo, in WIE hulle glo en WAAROM hulle juis só glo. Hulle sal gevolglik meer veranker wees in hulle eie geloof en sal daarom die religieuse en etiese norme en waardes wat eie is aan daardie geloof, met oortuiging uitleef. En dit is juis wat Suid-Afrika nodig het!

3.3 Is verwysings na ander godsdienste in grade 1-7 volgens die akkommodasiemodel dan heeltemal taboe?

- *Nie te vroeg 'n gestruktureerde studie van ander godsdienste nie*
Die antwoord op die vraag in 3.3 is 'nee', maar met sekere voorbehoude. Daar is reeds gesê dat leerders nie te vroeg formeel onderrig in ander godsdienste behoort te ontvang nie. Hulle moet eers veranker wees in hulle eie geloof voordat 'n gestruktureerde

studie van ander godsdienste onderneem word. Dit sal vir die deursnee Christen leerder waarskynlik eers in graad 8 of 9 wees.

▪ *Terloopse toeliggende verwysings kan waardevol wees*

Die akkommodasiemodel leen hom daartoe dat suiwer Bybelonderrig vir Christen leerders aangebied kan word, dat Judaïsme vir Joodse leerders aangebied kan word, ens., maar dat daar tog ook op 'n vroeër stadium as grade 8 of 9 soms terloops en toeliggend na sekere aspekte in ander godsdienste verwys kan word, sonder om in diepte op geloofskwessies in te gaan.

Waar dit in die Bybelles ter sprake kom, kan terloops na die verskillende godsdienste se godsbegrip, etiek, ens. verwys word. Leerders sien deesdae dikwels hoedat mense van ander godsdienste aanbid, feesvier, ens. en dit is logies dat hulle daarvoor sal wonder en vrae vra.

▪ *Deur net terloops na ander godsdienste op 'n neutrale wyse te verwys, kan verskillende doelstellings bereik word:*

Christen leerders kry 'n begrip van ander leerders in hulle skool se godsdiens en kultuur. Deur beter begrip, kan daar ook groter harmonie in 'n multi-religieuse samelewing bewerkstellig word. Summers, aangehaal deur Braaf (1994:95), meen dat onder die huidige omstandighede dit kan help om wrywing tussen kulture, gelowe en politieke standpunte te help oplos.

Christen leerders kry opnuut 'n waardering vir hul eie godsdiens as hul besef hoe wonderlik hul godsdiens en hul God is!

3.4 Morele verval moet bestry word

In die lig van bg. kan die belangrikheid van Christelike morele opvoeding nie oorbeklemtoon word nie. Die regering het voorheen deur landswette baie keuses namens mense gemaak, byvoorbeeld publikasiewette, groepsgebiede-wette, aborsiewette, ens. Dit het gelei tot uiterlike vormgodsdienste en dit ontnem mense van hul verantwoordelikheid voor God en die naaste. Mense vra nie na die wil van God nie, maar na die kerk of regering se voorskrifte wat hulle dan slaafs navolg (De Bruyn, 1993:12; Hendriks, 1996c:1-2).

Dit impliseer dat religieuse opvoeding en morele opvoeding nie van mekaar geskei kan word nie (Van Niekerk, 1982:6; Iheoma, 1986: 139, McFarlane, 1991:8; Roux, 1994b:13; Mortimer, 1995:21, De Villiers, 1996:21).

3.5 Krisishantering

Baie Suid-Afrikaners se onvermoë om krisis te hanteer, behoort besondere aandag op skoolvlak te ontvang. Op verskillende wyse kan talle aktuele probleme aangespreek word en 'krisissituasies' geskep word of die leerders kan voor morele keuses gestel word en uitgelok word om te reageer.

Talle mense in die Bybel kan dien as voorbeelde van hoe doodgewone Bybelse figure kan help om leerders moreel en religieus te vorm sodat die nuwe geslag wat met *Kurrikulum 2005* opgevoed word, verantwoordelike burgers kan word wat hoë morele waardes en norme handhaaf en wat God se wil erken en eerbiedig!

4. Het Bybelonderrig gefaal?

Daar word dikwels gesê dat Bybelonderrig tot dusver gefaal het. Dit is 'n veralgemening wat nie waar is nie, alhoewel almal saamstem dat die irrelevante en dupliserende Bybelonderrig van die verlede die vak (tot nog bekend as Godsdiensoonderrig) nie tot sy reg laat kom het nie (Coetzee 1983:9-11; Van den Berg 1985:25; Smith, 1990:115-121; Braaf, 1994:96,100; Roux, 1997:10).

Navorsing soos dié hierbo bevestig net een ding: Bybelonderrig *kan* 'n baie sinvolle bydrae lewer in die nuwe Suid-Afrika, mits dit in die hande van opgeleide, toegewyde, Christen gelowige onderwysers gelaat word en leerinhoude wat aangebied word, aktueel en lewensrelevant is!

Daarom is die spoedige samestelling van 'n nuwe algemene doeltreffende Godsdiensoonderrigbeleid vir al die leerders van die hele Suid-Afrika en Bybelonderrigsillabi vir Christen leerders spesifiek, van absolute belang!

BRONNELYS

- Anon. 1989. Satanic worship in SA feared to be increasing. *Pretoria News*, Aug. 14.
- Anon. 1994. Satanisme-misdade in SA: Skoksyfers. *Beeld*, Jan. 13.
- Anon. 1995. SA mees gewelddadige land: RGN-navorser. *Beeld*, Mei 8.
- Anon. 1996a. 'n Swaai weg van die Ned Gereformeerde Kerk af? *Die Kerkbode*, Sept. 20.
- Anon. 1996b. Uitsprake van teoloë en kerkvergadering nie gelyk. *Die Kerkbode*, Okt. 4.
- Boshoff, H 1991. *Politieke veranderinge en waardeverskuiwings: Kerklike implikasies. Potchefstroom: Instituut vir Toekomsstudies.*
- Bosman, F 1995. Wat gaan aan in ons gesinne? *Die Voorligter*, Okt.
- Braaf, AJ 1994. Bybelonderrig in staatsondersteunde skole in 'n multi-religieuse samestelling. Stellenbosch. (*Verhandeling - M.A.*)
- Coetzee, JH 1983. Die huidige stand van Godsdiensoonderrig in Transvaalse skole - 'n steekproef. *Fokus*, 11(1):4-12, Mrt.
- Crafford, D 1993. Onafhanklike swart kerke in Suid-Afrika is reuse uitdaging. *Die Kerkbode*, Maart 5.
- Cronje, J 1990. Die Sioniste het ywer sonder kennis. *Die Voorligter*, Mei.
- De Bruyn, PJ 1993. *Die Tien Gebooie*. Midrand: Varia.
- Deist, FE 1980. *Bybelkunde III. Gids 2*. Pretoria: Universiteit van Suid-Afrika.
- De Villiers, I Historikus skryf oor God.: Johnson se persoonlike belydenis. *Rapport*, Maart 21
- Domeris, B 1988. *Teaching Biblical Studies in a pluralistic context: in quest of a new paradigm*. (Voordrag voor die 7de kongres van die Suider-Afrikaanse Bybelkundevereniging in 1988) Pretoria. (Ongepubliseer).
- Du Toit, L 1990. Die kind en godsdiens: op weg na volwassenheid. *Scriptura*, (34)12-27.
- Duvenage, I 1988. Geweldskultuur kenmerk 'n nuwe siening van die mens. *Die Kerkbode*, Jul. 29.
- Eybers, J 1996. Suid-Afrika sink weg in golf van misdaad: Dit beloop 18% van land se begroting. *Beeld*, Jun. 12.
- Fryer, NSL 1987. The Historical Critical Method: YES or NO? *Scriptura* (20):41-70.
- Doldman, R 1965. *Readiness for Religion*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Havighurst, RJ & Keating, B 1971. The religion of youth. (In Strommen, M.P. ed. *Research on religious development: a comprehensive handbook*. New York: Hawthorn Books.)
- Hendriks, HJ 1996a. *Kerkspieël IV en NGK Statistiek in die wyer perspektief van die Suid-Afrikaanse bevolkingsensusse 1911-1991*. ('n Referaat gelewer voor die Ring van Wonderboom, Pretoria van die NG Kerk op 28 Mei 1996.) Pretoria. 10 p. (Ongepubliseer.)
- Hendriks, HJ 1996b. *Modernisme: ten diepste ons identiteit?* ('n Referaat gelewer voor die Ring van Wonderboom, Pretoria van die NG Kerk op 28 Mei 1996.) Pretoria. 7 p. (Ongepubliseer.)
- Hendriks, HJ 1996c. *Kerklike megatrends: Bedieningsimplikasies*. ('n Referaat gelewer voor die Ring van Wonderboom, Pretoria van die NG Kerk op 28 Mei 1996.) Pretoria. 10 p. (Ongepubliseer.)
- Heyns, JA 1989. Samelewing ernstig siek. *Beeld*, Jun. 6.
- Iheoma, EO 1986. The Role of Religion in Moral Education. *Journal of Moral Education*, 15(2): 139, May

- Keyter, E 1993. *South Africa Official Yearbook*: 22. Pretoria: South African Communication Service.
- König, A 1990. Radioprogram: *Kerk en Wêreld* op 23 Sept. 1990. Suid-Afrikaanse Uitsaaikorporasie.
- Kriegler, S 1987. *Egskeiding en Kindermishandeling*. (Referaat gelewer by 'n simposium oor 'Die gesin in krisis' aangebied deur die Transvaalse Onderwysersvereniging en die Kinderleiding-instituut, Universiteit van Pretoria op 15 Mei 1987.) Pretoria. 13 p.
- Krige, B 1993. More slaughtered in SA than all the US troops killed in Vietnam. *Sunday Times*, Aug. 22
- Kritzinger, D 1994. Die OSK's groei verstommend. *Die Voorligter*, Nov.
- Kruger, G 1995. Minder as twintig lande het erger misdaad as Suid-Afrika. *Beeld*, Aug. 16.
- Liebenberg, K 1995. SA 'n land van (dronk) geweldenaars. *Metro*, Jan. 13.
- McFarlane, A 1991. Die morele dyke van ons land is sigbaar aan't inkalwe. Wat gaan die kerk doen? *Die Kerkbode*, Mrt. 15.
- Mentz, NJ 1981. Die differensiasie van leerinhoud op grond van kultuurverskille. (In Landman, W.A. red. *Kind en Skool*. Pretoria: NG Kerkboekhandel.)
- Mitchell, GB 1992. Religion and Values: What went wrong? *Scriptura*, (41):42-50.
- Mortimer, J 1995. 'n Ateïs pleit vir die Christelike moraliteit. *Rapport*, Mei 28
- Raad Vir Geesteswetenskaplike Navorsing. 1985. *Die Suid-Afrikaanse Samelewing: Werklikhede en toekomsmoontlikhede*. (Verslag van die hoofkomitee: RGN-ondersoek na Tussengroepverhoudinge. Pretoria: Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing).
- Religion in Curriculum 2005*, Report of the Ministerial Committee on Religious Education.
- Republic of South Africa. 1997. *Curriculum 2005: Specific Outcomes, Assessment Criteria, Range Statements* : grades 1 to 9.
- Republiek van Suid-Afrika. 1993. *Demografiese Statistieke*. Pretoria: Sentrale Statistiekdiens.
- Republiek van Suid-Afrika. 1983. *Grondwet van die Republiek van Suid-Afrika*. Nr. 110 van 1983. Pretoria: Staatsdrukker.
- Republiek van Suid-Afrika. 1993. *Grondwet van die Republiek van Suid-Afrika*. Nr. 200 van 1993. Pretoria: Staatsdrukker
- Republiek van Suid-Afrika. 1995. *Witskrif oor Onderwys en Opleiding*, nr. 196 van 1995. Pretoria: Staatsdrukker.
- Republiek van Suid-Afrika. 1996. *Grondwet van die Republiek van Suid-Afrika*. Wet 108 van 1996. Pretoria: Staatsdrukker
- Roux, C 1988. *My oop gemoed - 'n handleiding vir kleutergodsdiensonderrig*. Braamfontein: Saailand Produksies.
- Roux, C 1994. Teaching the Bible to little children. *Scriptura* (49):10-23.
- Roux, C & Steenkamp, D 1995. A Curriculum proposal for the school subject, Religious Studies. *Scriptura*, (53):73-95.
- Roux, C 1997. Godsdiensoonderrig in Suid-Afrika het tot nog toe gefaal. *Die Kerkbode*, Julie 4.
- Schoeman, 1988. *Wysgerige Pedagogiek*. Pretoria: Sacum.
- Schutte, BC 1981. Lewensbeskouwlike differensiasie in die Onderwys. *Koers*, 46(3):203-212.
- Smith, WH 1990. *Relevance in the teaching of Bible Education*. Johannesburg: Randse Afrikaanse Universiteit. (M.Ed.-Dissertation.)

- Steyn, HJ 1988. Só sal SA se skole kan funksioneer - Die implikasies van multi-kulturele onderwys. *Woord en Daad*, 28(314):4-6, Okt.
- Suid-Afrika. Departement van Onderwys en Kultuur: Administrasie: Volksraad: 1989. *Koester ons Jeug - 2000*. (Die oorspronklike dokument.)
- Suid-Afrika. Departement van Onderwys en Kultuur: Administrasie: Volksraad: Transvaalse Onderwysdepartement. 1992a. *Evaluering van die Breeë Kurrikulum*. Deel 3, Bylae D. Pretoria: Buro vir Kurrikulering en Evaluering.
- Suid-Afrika. Departement van Onderwys en Kultuur: Administrasie: Volksraad: Transvaalse Onderwysdepartement. 1992b. *Die stand van Satanisme in sekondêre skole in Transvaal*. Pretoria: Transvaalse Onderwysdepartement, Buro vir Onderwysnavorsing. Werkstuk 436.
- Suid-Afrika. Departement van Onderwys. Van Rensburg, R. Referaat gelewer oor: *Siening van Departement van Onderwys oor Godsdiensonderrig*, 24 Nov. 1997.
- Van den Berg, AJ 1985. Die beskouing van studente, onderwysers en skoolhoofde en opsigte van Godsdiensonderrig. *Tydskrif vir Primêre Onderwys*, 1:21-31.
- Van der Walt, JL 1990. Christelike Onderwys in Praktyk. 'n Evaluering van die huidige stand van sake. *Koers* 55(2): 247-257.
- Van der Walt, JL 1992. Die probleem van religieuse / godsdienstige pluralisme en die moontlike hantering daarvan in die openbare onderwys. *Koers*. 57(2):175-188, Jun.
- Van der Walt, JL & Dekker, E, 1982-83. *Fundamentele Opvoedkunde vir Onderwys-studente*. Potchefstroom: Van der Walt & Dekker.
- Van der Walt, JL, Dekker, EI & Van der Walt, ID 1985. *Die Opvoedingsgebeure*. Potchefstroom: PU vir CHO.
- Van Niekerk, JG 1982. *Method for Religious Education*. Johannesburg: Educum.
- Van Niekerk, JG 1991. Plan om Christelike Onderwys te verseker. *Die Kerkbode*, Apr. 19.
- Van Niekerk, JG 1995. *Vakdidaktiek: Bybelkunde en Bybelonderrig* (VBK 400, BYO 410). Pretoria: Universiteit van Pretoria.
- Van Niekerk, JG 1997. *Leerinhoud vir relevante Bybelonderrig in Suid-Afrikaanse skole*. Potchefstroom: Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys. (M.Ed.-Verhandeling)
- Verhoef, PA 1985. 'n *Beoordeling van die sillabusse*. (Referaat gelewer voor die Sentrale Onderwyskommissie, Bloemfontein, op 27 Februarie 1985.). Bloemfontein. p. 14 (Ongepubliseer)